Nr 80.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående anslag till en tredje utbyggnad av Trollhätte kraftstation; given Stockholms slott den 3 mars 1916.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över civilärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att för fortsättande av arbetena för en tredje utbyggnad av Trollhätte kraftstation för år 1917 anvisa ett anslag av 3,700,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att därav förskottsvis under år 1916 av tillgängliga medel utanordna 1,500,000 kronor.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Oscar von Sydow.

Utdrag av protokollet över civilärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 3 mars 1916.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden HASSELROT,
VON SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Departementschefen, statsrådet von Sydow anförde:

I statsverkspropositionen till innevarande års riksdag har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att i avvaktan på den proposition, som kunde komma att avlåtas angående fortsatt anslag för utförande av en tredje utbyggnad av Trollhätte kraftstation, för ändamålet beräkna ett anslag för år 1917 av 3,700,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att förskottsvis redan under år 1916 av tillgängliga medel utanordna 1,500,000 kronor.

Sedan ytterligare utredning nu verkställts, anhåller jag få ånyo anmäla ärendet inför Kungl. Maj:t.

Jag erinrar därvid till en början, att riksdagen till arbetena å Trollhätte kraftverks tredje utbyggnad, i enlighet med Kungl. Maj:ts därom

gjorda framställningar, anvisat för år 1915 300,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att därav förskottsvis under år 1914 utanordna 200,000 kronor, och för år 1916 2,500,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att därav förskottsvis under år 1915 utanordna 1,300,000 kronor.

Uti skrivelse den 26 oktober 1915 anförde styrelsen uti förevarande ämne följande:

»I underdåniga skrivelser den 28 februari 1914 och den 23 oktober 1914 har vattenfallsstyrelsen redogjort för dels den beräknade stegringen i kraftbehovet vid Trollhätte kraftstation dels de planer, som förelegat för kraftstationens utbyggande i större eller mindre omfattning.

På grundvalen av en utav vattenfallsstyrelsen lämnad utredning uttalade statsrådet och chefen för civildepartementet vid föredragning inför Eders Kungl. Maj:t den 14 maj 1914 av frågan om ytterligare utbyggnad av Trollhätte kraftverk, att följande ungefärliga siffror syntes beteckna de energibelopp, som finge anses bliva erforderliga i kraftverket för åren 1915—1918:

år 1915	49,000 kw.
» 1916	55,000 »
» 1917	58,000 »
» 1918	62,000 »

Då nu installerat maskineri ej tillåter större kraftleverans än 56,000 kw., beräknades sålunda kraftstationens leveransförmåga vara uppnådd under år 1917.

Den hittills under år 1915 uppnådda maximibelastningen utgör c:a 48,300 kw., och den beräknade gränsen 49,000 kw. kommer med all säkerhet att överskridas före 1915 års slut.

Efterfrågan å kraft har emellertid under senaste året varit synnerligen livlig, och avtal hava av vattenfallsstyrelsen träffats av sådan omfattning, att på grund av de förbindelser, styrelsen redan iklätt sig, kraftförbrukningen redan under år 1916 torde komma mycket nära maximum av nuvarande leveransförmåga. Särskilt för elektrokemisk industri finnas fortfarande rikliga avsättningsmöjligheter för kraft.

Det är därför av stor vikt, att byggnadsarbetena kunna så bedrivas, att ytterligare två maskinaggregat kunna tagas i bruk under år 1917.

Beträffande de tekniska frågorna vid kraftstationens tredje utbyggnad har vattenfallsstyrelsen i förutnämnda underdåniga skrivelser meddelat i huvudsak följande:

Planen för anläggningen är baserad på, att en ny tilloppsled för vatten erhålles därigenom, att man från en punkt i nuvarande kraftkanal, strax ovan den stora avstängningsluckan, utspränger en ny kraftkanal till gamla trafikkanalen. Denna skulle i sammanhang härmed delvis vidgas och sedan från närheten av Oljeslageriet fortsättas — till större delen som tunnel — under höjden vid villa Forslid fram till en ny fördelningsbassäng invid den nuvarande. Ny tubintagsbyggnad skulle uppföras, nya tubschakt upptagas och maskinaggregat installeras i en byggnad, som skulle utgöra direkt fortsättning av förutvarande maskinhuset, varjämte ställverksbyggnaden är avsedd att i erforderlig utsträckning tillbyggas och förenas med den nya delen av maskinhuset medels en ny kabelledning.

Enär en del av den mark, som erfordras för utbyggnad enligt denna plan — under förutsättning att plats skall beredas för mer än tre nya maskinaggregat — är enskild egendom, har vattenfallsstyrelsen ej tidigare kunnat framlägga något definitivt förslag till utbyggnadens omfattning. Sedan emellertid nu preliminärt avtal träffats med ifrågavarande markägare, firman Nydqvist & Holm, vilket avtal vattenfallsstyrelsen inom den närmaste tiden kommer att underställa Eders Kungl. Maj:ts nådiga prövning, kan frågan nu i sin helhet bedömas.

Det har förut varit ifrågasatt att planera utbyggnaden för tre, alternativt fyra nya maskinaggregat av ungefär samma storlek som de förutvarande; och hava kostnaderna därvid beräknats till 6,500,000 kronor, resp. 7,490,000 kronor. Då det emellertid är möjligt att, utan byggande av ny tilloppskanal, betjäna en eller i nödfall två turbiner utöver de förutvarande genom att medgiva en något ökad fallförlust i nuvarande kraftkanalen, och då dessutom det ej omedelbart erfordras avstängningsluckor, isgrindar och tilloppstuber för de aggregat, som ej från början inmonteras, angav vattenfallsstyrelsen i sin underdåniga skrivelse den 23 oktober 1914, att en tredje utbyggnad med två nya maskinaggregat, utan ny tilloppskanal, men med fördelningsbassäng, tubintag och maskinhus för fyra aggregat, kunde beräknas draga en kostnad av 4,790,000 kronor. De nu nämnda förslagen voro baserade på, att man för kraftstationsanläggningen fullt färdig ej skulle kunna förutsätta större vattenkonsumtion än 350 sm^3. Senare utredningar om Vänerns reglering och den »utbyggnadsvärda» vattenkraften vid Trollhättan hava emellertid givit vid handen, att det redan före Vänerns reglering är ekonomiskt lämpligt och riktigt att utgå från en maximalt konsumerad vattenmängd av omkring 410 sm^3 i Trollhättestationen, samt att efter Vänerns reglering utbyggnad för minst 545 sm^3 bör kunna ekonomiskt löna sig. Vattenfallsstyrelsen har därför verkställt utredning om möjligheterna för att utnyttja en vattenmängd av omkring 410 sm^3 genom utbyggande av kraftstationsanläggningen å östra älvstranden. Det är därvid först att märka, att översta delen av den nuvarande kraftkanalen, d. v. s. ovanför stora avstängningsluckan, vilken del enligt planen måste kunna framföra vatten till samtliga maskinaggregat efter full utbyggnad, jämte kanalintaget är konstruerad för en vattenmängd av 350 sm^3. Genom verkställda fallförlustmätningar i den nuvarande tilloppskanalen har emellertid påvisats, att den nämnda övre, gemensamma kanaldelen samt kanalintaget kunna oförändrade användas vid en vattenkonsumtion av 410 sm^3, utan att den totala fallförlusten blir otillåtligt stor, under förutsättning att den del av den nya tilloppskanalen, som blir belägen nedom Oljeslageriet, utföres med 65 m^2:s vattensektionsarea i stället för att givas en vattensektionarea av 50 m^2, som förut beräknats.

För utnyttjande av en vattenmängd av 410 sm^3 erfordras 12 maskinenheter av ungefär samma storlek, som nu användes i kraftstationen, vartill kommer, att ett reservaggregat måste finnas vid revision av någon av övriga maskinenheter. Sammanlagt 13 st. maskinaggregat eller 5 st. utöver de nu befintliga skulle följaktligen behöva installeras. Därest förenämnda preliminära avtal med firman Nydqvist & Holm av Eders Kungl. Maj:t godkännes, erhålles möjlighet att i överensstämmelse med nu antydda principer verkställa en utbyggnad på ett tekniskt och ekonomiskt fullt tillfredsställande sätt.

Totalkostnaden för en sådan »tredje utbyggnad» vid samma beräkningsgrunder, som tillämpats för övriga alternativ, skulle bliva 8,620,000 kronor. Emellertid bör man, såsom vattenfallsstyrelsen redan tidigare framhållit, för begränsande i möjligaste mån av kapitalutläggen, till en början inskränka sig till installerande av endast två nya maskinenheter med tillhörande anordningar och tillsvidare ej utbygga den nya tilloppps-

kanalen, varjämte avstängningsluckor, isgrindar och tuber ej heller behöva insättas för de tre sista turbinerna. Fördelningsbassäng och maskinhus böra däremot i ett sammanhang fullt utbyggas. Under förutsättning av en sådan plan för arbetet skulle kostnaden bliva begränsad till 5,100,000 kronor eller till 310,000 kronor mera, än som beräknades i förenämnda underdåniga skrivelse den 23 oktober 1914. Denna kostnadsökning föranledes av att fördelningsbassäng, tilloppstunnlar, tubintagsbyggnad och maskinhus beräknas bliva utförda för fem i stället för, såsom förut avsetts, fyra maskinaggregat. Utöver förut anvisade medel skulle således nu erfordras ett ytterligare anslag av 2,300,000 kronor.

Då därmed vinnes en mycket god och i största möjliga grad koncentrerad utbyggnad, anser sig vattenfallsstyrelsen böra bestämt tillstyrka, att den tredje utbyggnaden på nyss anfört sätt utföres för fem nya maskinaggregat, av vilka tills vidare två installeras.

De nyss angivna kostnadssummorna äro, för underlättande av jämförelse med de för tidigare alternativ framlagda, baserade på normala prisförhållanden. Under för närvarande rådande krigskonjunkturer äro emellertid särskilt prisen för verkstadsarbeten och i all synnerhet alla sådana för elektriska maskiner och tillhörande utrustningsanordningar, som innehålla avsevärda mängder koppar, mycket högt uppdrivna. För de två maskinaggregat, som det här närmast gäller, torde man få beräkna ett konjunkturtillägg utöver de pris, som förut antagits, av cirka 600,000 kronor.

Med hänsyn till härovan anförda skäl för tillgodoseende snarast möjligt av det växande kraftbehovet anser vattenfallsstyrelsen det vara obetingat lämpligt och även från rent ekonomisk synpunkt riktigt att trots nu gällande överpris så snart som möjligt träffa avtal om leverans av nionde och tionde maskinaggregaten för Trollhättans kraftstation. Ett uppskov skulle sannolikt resultera i, att kraftverket blev försatt i det läget, att det ej kunde fullgöra sina åtaganden till redan befintliga kraftavnämare, om dessa, såsom väl kan tänkas bliva fallet, tämligen allmänt utnyttja sina avtalsenliga optioner. Att märka är dessutom, att den beräknade merkostnaden av 600,000 kronor motsvarar lågt beräknat inkomsten av den kraft, som av ifrågavarande båda maskinenheter kan levereras under endast ett års tid.

Om utbyggnaden av kraftstationen skall kunna bedrivas i enlighet med de grunder, som nu angivits, kräves, att arbetena tämligen starkt forceras, varför vattenfallsstyrelsen anser nödvändigt att utöver de för år 1916 redan anvisade medel ytterligare göras för ändamålet tillgängliga dels det belopp om 800,000 kronor, varmed det av vattenfallsstyrelsen i underdåniga skrivelsen den 23 oktober 1914 för år 1916 begärda anslaget blev av Eders Kungl. Maj:t nedsatt vid avgivandet av nådig proposition till 1915 års riksdag, dels 300,000 kronor av förutnämnda konjunkturtillägg.»

Vattenfallsstyrelsen hemställde alltså, att Kungl. Maj:t täcktes föreslå 1916 års riksdag att för utförande av en tredje utbyggnad av Trollhätte kraftverk i huvudsaklig överensstämmelse med vad ovan föreslagits, utöver förut för samma ändamål anvisade medel, för år 1917 bevilja ett anslag av 2,900,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att därav förskottsvis under år 1916 av tillgängliga medel utanordna intill 1,100,000 kronor.

Därefter har vattenfallsstyrelsen uti skrivelse av den 31 december 1915 meddelat, att på allra sista tiden ytterligare krav på ökad kraft från Trollhättan gjort sig gällande och att underhandlingar pågå om nya kraftleveranser. Därvid synes, säger vattenfallsstyrelsen, staten kunna påräkna gynnsammare villkor för kraftavsättningen än förut varit fallet. Orsaken till det ökade kraftbehovet och de stegrade kraftprisen är givetvis att söka i de högt uppdrivna bränslekostnaderna, som icke på länge kunna väntas återgå till något så när normala prislägen, samt gynnsamma konjunkturer för vissa, särskilt elektrokemiska tillverkningar. Om de viktigaste och mest inkomstbringande av dessa ökade kraftbehov skola kunna fyllas, beräknar vattenfallsstyrelsen, att kraftstationens leveransförmåga år 1918 bör vara uppe i 70,000 kw., under det att motsvarande siffra i den uti skrivelsen den 26 oktober 1915 intagna tablån angavs till 62,000 kw.

Därefter anför vattenfallsstyrelsen:

»För alstrande av dessa 70,000 kw. erfordras 10 maskiner om normalt 7,000 kw. vardera samt en i reserv eller totalt 11 st., d. v. s. 3 utöver de 8, som nu äro i drift. Den sålunda installerade maskineffekten skulle erhålla vatten från den nuvarande tilloppskanalen, men, såsom förut av vattenfallsstyrelsen framhållits, kan detta ej under alla förhållanden ske utan allt för stor fallförlust i tilloppskanalen. I vissa fall kunna således ej 10 maskiner gå med full belastning. Denna olägenhet kan dock kompenseras genom, att en del av den energi, som under sista tiden försålts eller som ytterligare kommer att försäljas, får avkopplas vid sådana särskilt svåra tillfällen. Kostnaden för insättandet av ytterligare en turbin med generator och övrig utrustning är beräknad till 800,000 kronor efter samma enhetspris, som förut legat till grund för kostnadsberäkningarna. Då även denna maskin skulle anskaffas under nu rådande höga materialpris, tillkommer emellertid ett konjunkturtillägg, som upptages till 300,000 kronor. Totalkostnaden för denna maskin kan på grund härav synas hög, men därvid bör anföras, att driftsöverskottet av maskinen kan antagas uppgå till omkring 350,000 kronor per år. Man kan således påräkna god direkt avkastning på det sålunda nedlagda kapitalet, vartill kommer den indirekta vinsten för landet av ökad krafttillgång. Då av totalkostnaden, 1,100,000 kronor, utbetalningar till belopp av c:a 300,000 kronor torde kunna skjutas över till år 1918, uppgår det anslag, som för ifrågavarande ändamål behöver äskas av 1916 års riksdag för år 1917, till 800,000 kronor, därav för arbetenas rationella bedrivande ett belopp av 400,000 kronor bör stå till vattenfallsstyrelsens förfogande redan under år 1916.

Till följd av den sålunda förutsedda hastigare kraftavsättningen blir det troligen nödvändigt att redan till år 1919 bereda möjlighet till därutöver ökad krafttillgång, om ej utvecklingen skall hejdas till skada såväl för kraftverket som för avnämarna. Sådan ökning kan erhållas genom utförande av ytterligare en tilloppskanal och insättande av de två sista turbinerna i den nu pågående utbyggnaden. Det är därför styrelsens avsikt att redan nästa år ingå till Eders Kungl. Maj:t med begäran att för år 1918 få anvisat det resterande beloppet, 2,720,000 kronor, av

den för 3:dje utbyggnaden med 5 maskiner under normala pris beräknade totalkostnaden 8,620,000 kronor. Härtill skulle komma det belopp av 300,000 kronor, som skjutits över till år 1918 av kostnaden för maskinen nr 11 och eventuellt konjunkturtillägg för maskinerna nr 12 och 13, om prisen även då äro avsevärt högre än de normala.

För att på detta sätt kunna bedriva arbetena å 3:dje utbyggnaden erfordras, att redan nu vissa delar påbörjas å den nya tilloppskanalen. Denna skall nämligen på en stor del av sin sträckning utnyttja den gamla trafikkanalen, som genom arbetena för Trollhätte kanals ombyggnad blir försatt ur bruk. Vid avgreningspunkterna mellan den gamla och nya trafikkanalen måste skiljemurar uppföras, och, innan dessa blivit färdiga, kan ej arbete med tilloppskanalens utsprängning i övrigt sättas i gång. Dessa skiljemurar kunna endast utföras, då trafikkanalen är torrlagd, och för ett rationellt bedrivande av dessa arbeten böra murarna påbörjas redan innevarande vinter, då trafikkanalen i alla fall för arbeten å Trollhätte kanals ombyggnad blir torrlagd. Kostnaden för 1916 års murningsarbeten beräknas till omkring 125,000 kronor. Detta belopp torde visserligen kunna rymmas inom förut beviljade och begärda anslag för år 1916, men styrelsen har härmed velat hos Eders Kungl. Maj:t anhålla att få använda tillgängliga medel jämväl för påbörjande av dessa murningsarbeten, vilka i förut upprättad arbetsplan ej upptagits till påbörjande år 1916. Även om den nya tilloppskanalen i övrigt skulle fullbordas något år senare än styrelsen ovan angivit, böra lämpligen skiljemurarna påbörjas redan nu, ty därigenom undviker man att enbart för detta arbetes utförande behöva torrlägga trafikkanalen. Sådan särskild torrläggning skulle nämligen öka kostnaden för skiljemurarna och till men för kanaltrafiken troligen inskränka seglationsårets längd mera än isförhållandena under normala år göra nödvändigt.»

På grund av vad sålunda anförts har vattenfallsstyrelsen hemställt, *dels* att Kungl. Maj:t täcktes föreslå 1916 års riksdag att för installering av ytterligare en maskinenhet i Trollhätte kraftverk bevilja ett anslag av 1,100,000 kronor samt därav för år 1917 anvisa 800,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att förskottsvis under år 1916 av tillgängliga medel utanordna intill 400,000 kronor, *dels ock* att Kungl. Maj:t måtte medgiva, att vattenfallsstyrelsen av tillgängliga medel finge under 1916 använda ett belopp av omkring 125,000 kronor för påbörjande av vissa arbeten för den planerade andra tilloppskanalen till Trollhätte kraftstation.

Departementschefen.
Tredje utbyggnaden.

Såsom för Kungl. Maj:t är bekant, hava vid de första och andra utbyggnaderna av Trollhätte kraftverk installerats åtta maskinenheter, en var avsedd att leverera normalt 10,000 turbinhästkrafter, motsvarande normalt 7,000 kilowatts effekt. Av de två senaste riksdagarna hava anslag till sammanlagt belopp av 2,800,000 kronor beviljats för påbörjande och fortsättande av vissa arbeten för en tredje utbyggnad av kraftstationen. Vid äskande av dessa anslag har en fullt utarbetad plan för ifrågavarande tredje utbyggnad ej kunnat föreläggas riksdagen, utan hava anslagen begärts till vissa arbeten, som kunde utföras obero-

ende av den omfattning utbyggnaden komme att erhålla. Anledningen härtill har varit den, att det ej förut varit möjligt träffa avgörande i fråga om det antal maskinenheter, som borde installeras vid den tredje utbyggnaden. Endast en utvidgning av kraftstationen med tre maskinenheter kan nämligen lämpligen utföras på kronan nu tillhörig mark. För att kunna på ekonomiskt sätt utbygga kraftstationen i sådan omfattning, att allt det vatten vid Trollhättan tillgodogöres, som före Vänerns reglering kan med fördel utnyttjas, erfordras åter, att viss firman Nydqvist & Holm i Trollhättan tillhörig, på östra älvstranden invid kronans därstädes liggande kraftstation belägen mark tages i anspåk. Omfattningen av en tredje utbyggnad av kraftstationen har sålunda varit beroende av, huruvida antaglig överenskommelse kunde avslutas med nämnda firma om nödigt markförvärv m. m. Någon sådan överenskommelse har emellertid ej förut kommit till stånd.

Efter långvariga underhandlingar har vattenfallsstyrelsen nu lyckats med firman Nydqvist & Holm träffa ett avtal, som möjliggör, att tredje utbyggnaden av Trollhätte kraftstation verkställes på det för staten mest fördelaktiga sättet — ett avtal, för vars innehåll jag blir i tillfälle att strax närmare redogöra. Styrelsen har därefter framlagt fullständigt utarbetat förslag rörande utförande av tredje utbyggnaden.

I de framställningar, som förut gjorts till riksdagen om anslag till arbeten för tredje utbyggnaden, har man utgått ifrån, att den största vattenmängd, som skulle kunna med ekonomisk fördel tillgodogöras vid Trollhättan före Vänerns reglering, uppgår till 350 sekundkubikmeter. Varje maskinenhet av den vid kraftstationen i Trollhättan använda storleken tillgodogör normalt omkring 30,7 sekundkubikmeter vatten. Då en maskinenhet behöves som reserv, om någon av de övriga maskinenheterna måste efterses eller repareras, har man tidigare tänkt sig att, därest överenskommelse kunde träffas med firman Nydqvist & Holm, fyra maskinenheter, men i annat fall tre skulle installeras utöver de förut i kraftstationen befintliga åtta maskinenheterna. Verkställda nyare utredningar hava emellertid visat, att redan före Vänerns reglering kan påräknas en nyttig vattenmängd av omkring 410 sekundkubikmeter, som skulle kunna tillgodogöras genom att utbygga den befintliga kraftstationen på östra älvstranden. Den översta, ovanför den stora avstängningsluckan liggande delen av den nuvarande kraftkanalen, vilken del avsetts skola framföra vatten till samtliga de maskinenheter, som installeras å östra älvstranden, är visserligen konstruerad för en vattenmängd av blott 350 sekundkubikmeter. Genom verkställda fallförlustmätningar i den nuvarande tilloppskanalen har emellertid påvisats, att den nämnda övre,

gemensamma kanaldelen samt kanalintaget kunna oförändrade användas för tillgodogörande av en vattenmängd av 410 sekundkubikmeter, utan att den totala fallförlusten blir alltför stor. En förutsättning härför är dock, att en del av den nya tilloppskanal, som alltid måste anläggas, om mer än elva maskinenheter installeras, gives något större dimensioner än förut beräknats. För tillgodogörande av denna vattenmängd skulle kraftstationen utbyggas med fem nya maskinenheter, alla med samma leveransförmåga som de nuvarande manskinaggregaten, eller normalt 7,000 kilowatt för varje enhet. De tolv enheter, som härvid bleve disponibla — den trettonde förutsättes behövlig såsom reserv — skulle vid normal vattenförbrukning kunna tillgodogöra tillhopa omkring 368 kubikmeter i sekunden och vid 7 % överbelastning uttaga all den energi, som, sedan den vid stationen befintliga magnetiseringsanläggningen försetts med erforderligt vatten, finnes att tillgå av förenämnda 410 sekundkubikmeter.

Det av vattenfallsstyrelsen nu framlagda förslaget rörande utförande av tredje utbyggnaden avser ock, att i kraftstationen skulle installeras ytterligare fem maskinenheter. Sammanlagda kostnaden för en på detta sätt utförd tredje utbyggnad har av styrelsen beräknats vid normala prisförhållanden uppgå till 8,620,000 kronor. På grund av de höga pris, som för närvarande måste betalas för verkstadsarbeten, särskilt för elektriska maskiner, som innehålla avsevärda mängder koppar, har vattenfallsstyrelsen emellertid ansett sig vara tvungen att räkna med ett extra tillägg av 300,000 kronor för varje maskinenhet, som nu utföres.

Vattenfallsstyrelsen hade i sin skrivelse den 26 oktober 1915 föreslagit, att av dessa fem nya maskinenheter till en början endast två skulle installeras. Till följd av de oerhört stegrade kolprisen och de rådande konjunkturerna har emellertid efterfrågan på kraft blivit så stor, att styrelsen i sin senare framställning ansett sig böra föreslå, att, oaktat nu rådande höga pris å elektriska maskiner m. m., arbetena med installerandet av tre maskinenheter så snart som möjligt igångsättas. Enligt min uppfattning torde jämväl vattenfallsstyrelsen haft all anledning att föreslå ett sådant påskyndande av utbyggnaderna. Kraftavsättningen till städer och mekanisk industri har nämligen under 1915 ökats i snabbare takt än förut, men framför allt har den elektrokemiska och elektrotermiska industrien fått ett uppsving, som vida överträffar vad man tidigare väntat. I början av år 1915 vore sålunda kontrakt å elektrokemisk och elektrotermisk kraft avslutade å effektbelopp av inalles omkring 27,000 kilowatt. Under tiden från den 1 januari till den 1 september 1915 träffades nya avtal om leverans av dylik kraft till omkring 9,000 kilowatt. Efter

sistnämnda dag hava emellertid ytterligare kontrakt ingåtts om leverans av sådan kraft till icke mindre än 11,000 kilowatt. Kraftavsättningen för elektrokemiska och elektrotermiska ändamål efter den 1 januari 1915 representerar alltså över 70 % ökning å förutvarande belopp.

I själva verket är likväl kraftbehovet härmed icke fyllt. Enligt uppgift, som i dessa dagar inhämtats från vattenfallsstyrelsen, skulle sannolikt inom den närmaste tiden avsättning kunna vinnas för ytterligare 10,000 à 20,000 kilowatt, om endast kraft vore tillgänglig. Ställningen är alltså för närvarande den, att praktiskt taget all kraft, som alstras, kan vinna avsättning.

Vattenfallsstyrelsen har meddelat, att driftsöverskottet för var och en av de tre maskinenheter, som nu föreslås till insättning, med ledning av avkastningen från den nuvarande kraftstationen kan beräknas uppgå till omkring 350,000 kronor för år. Då det överpris, som de nuvarande konjunkturerna medföra, alltså inom kort blir ersatt genom att maskinerna tidigare kunna tagas i bruk, och då det är av vikt, att de i vårt land befintliga kraftkällorna bliva använda, så snart lönande avsättning för desamma finnes, anser jag mig böra tillstyrka, att medel nu begäras för installerande av tre maskinenheter, oaktat kostnaden blir betydande.

Att god avkastning kommer att erhållas på det nedlagda kapitalet icke blott för närvarande, då prisen å bränsle äro högt uppdrivna, utan även för framtiden, torde vara ställt utom tvivel. För år 1914, då omkring 65 procent av kraftverkets leveransförmåga togs i anspråk, uppgick Trollhätte kraftverks nettoinkomst till 7,28 procent på alla de av Kungl. Maj:t och riksdagen till kraftverkets driftfärdiga anläggningar anvisade medel. Motsvarande nettoinkomst för år 1915 uppgick till omkring 8,66 procent, och togs under detta år omkring 80 procent av kraftverkets leveransförmåga i anspråk. Enligt vad jag inhämtat från vattenfallsstyrelsen torde vid full utnyttjning av kraftverket nettoinkomsten komma att överstiga 10 % och samma avkomstprocent vara att vänta av den nu föreslagna utvidgningen. Jag tillåter mig även framhålla, att det är avsett, att de nya maskinerna skola, liksom de förut i kraftstationen installerade, utföras av svenska verkstäder, och att genom de övriga arbetena för den tredje utbyggnaden av kraftstationen ett avsevärt antal grovarbetare får sysselsättning.

De tre nya maskinenheter, som till en början skulle installeras, kunna i allmänhet erhålla sitt vatten genom den nuvarande tilloppskanalen. Vid installering av fem maskinenheter måste åter, enligt vad jag förut antytt, delvis användas en ny tilloppskanal. Då en del arbeten för denna

nya tilloppskanal billigast utföras i samband med den pågående ombyggnaden av Trollhätte kanal, har vattenfallsstyrelsen föreslagit, att dessa arbeten redan nu verkställas. Detta förslag anser jag böra bifallas; och torde det ej vara erforderligt att inhämta uttryckligt bemyndigande av riksdagen att under innevarande år få för samma arbeten använda redan tillgängliga medel.

Kostnaden för den sålunda föreslagna tredje utbyggnaden av kraftverket, avsedd för fem maskinenheter, men med för närvarande endast tre enheter installerade, utgör 6,800,000 kronor, varav dock 300,000 kronor behöva anvisas först å 1918 års stat. Då för påbörjande av tredje utbyggnaden förut av riksdagen anvisats 2,800,000 kronor, skulle nu ytterligare behöva för år 1917 anvisas 3,700,000 kronor. Vattenfallsstyrelsen anser, att av detta belopp 1,500,000 kronor böra vara tillgängliga under år 1916.

Kostnaden för fullbordande av den nya tilloppskanalen, installerandet av de sista två maskinenheterna samt utförande av övriga arbeten för tredje utbyggnaden sådan den nu planlagts har beräknats uppgå till 2,720,000 kronor vid normala pris, vartill kommer eventuellt konjunkturtillägg för sistnämnda maskinenheter. Därest avsättningen av elektrisk energi ökas i samma omfattning som för närvarande, anser vattenfallsstyrelsen, att de sålunda för tredje utbyggnadens fullbordande erforderliga medlen böra — jämte nyss omförmälda belopp om 300,000 kronor — anvisas för 1918.

För överskådlighetens skull meddelar jag här en sammanställning av kostnaderna för den ifrågasatta tredje utbyggnaden:

för tre maskinenheter	kronor	5,900,000: —
konjunkturtillägg	»	900,000: —
» ytterligare två maskinenheter	»	2,720,000: —
event. konjunkturtillägg	»	600,000: —
	Kronor	10,120,000: —

Av detta belopp har redan anvisats	kronor	2,800,000: —
Nu skulle begäras	»	3,700,000: —
Sålunda skulle — under förutsättning att konjunkturtillägg även framdeles blir behövligt — återstå att av en kommande riksdag äska	»	3,620,000: —
	Kronor	10,120,000: —

Sedan de fem maskinenheter, som skulle ingå i tredje utbyggnaden, blivit installerade, finnes på östra älvstranden icke plats för ytter-

ligare utbyggnad av kraftstationen. För tillgodogörande av den ytterligare vattenkraft, motsvarande minst 135 sekundkubikmeter vid kontinuerlig drift, som beräknas kunna utnyttjas efter Vänerns reglering, måste en ny kraftstation uppföras på västra älvstranden.

Avtal med firman Nydqvist & Holm.

Såsom förut omförmälts, har vattenfallsstyrelsen med firman Nydqvist & Holm träffat ett avtal om byte av mark m. m., varigenom utbyggnad av den nuvarande kraftstationen i Trollhättan med fem maskinenheter skulle möjliggöras. Avtalet, som är dagtecknat den 31 december 1915 och av vattenfallsstyrelsen den 16 februari 1916 inlämnats för godkännande av Kungl. Maj:t, är bindande för kontrahenterna endast under förutsättning, att det av Kungl. Maj:t godkännes före den 1 juli 1916.

Enligt avtalet skulle firman till kronan med äganderätt överlåta tre områden, innehållande tillhopa 1,050 kvadratmeter. Det ena av dessa områden, innehållande 970 kvadratmeter, erfordras för framdragande av tunnlar och utförande av andra anläggningar för kraftstationen i dess nu planerade omfattning. Detta område upptages för närvarande av den största utav de kraftstationer, vilka användas för drivande av firmans verkstäder; och skulle firman hava att borttaga denna kraftstation. De två andra områdena behövas för rätning av en väg.

Kronan skulle vidare erhålla servitutsrätt att genom firman tillhörigt område, vilket gränsar intill det kronan skulle förvärva med äganderätt, på sätt kronan prövar erforderligt och lämpligt utföra och för all framtid bibehålla tunnlar för kraftuttagning eller vattenavlopp samt att inom nämnda område vidtaga alla de arbeten och göra allt det intrång, som vattenfallsstyrelsen finner erforderliga. Jämväl för åtskilliga anordningar för den nya trafikkanalen skulle kronan bekomma servitutsrätt å annan firman tillhörig mark.

Firman skulle, för tillgodoseende av sitt kraftbehov, med äganderätt erhålla statens nuvarande omformarstation vid Olidehålan jämte det område, varå den är belägen, ävensom ett område, innefattande vattenintaget till nämnda station, samt tilloppstuben mellan vattenintaget och stationen. Nyssnämnda områden innehålla tillhopa 1,150 kvadratmeter. Stationen vid Olidehålan, den s. k. Olidestationen, anlades av staten för att, innan den stora kraftstationen i Trollhättan hunnit fullbordas, tillgodose kraftbehovet inom vissa delar av det blivande distributionsområdet. År 1908 påbörjades kraftdistributionen från denna provisoriska kraftstation, och tillhandahölls från densamma elekrisk energi till, bland andra, avnämare utmed den då nyanlagda kraftledningen till Skara.

Efter det den stora kraftstationen blivit färdigställd i sådan utsträckning, att densamma kunde övertaga den distribution, som skötts från Olidestationen, har denna förändrats till omformarstation, sålunda att däri installerats erforderligt antal periodomformare för att omsätta i den stora kraftstationen alstrad 25-periodig energi till 50-periodig för leverans till sådana kraftverkets avnämare, som enligt upprättade kontrakt äro berättigade att i sistnämnda form utfå sina abonnerade energibelopp. Enligt numera träffade uppgörelser kommer emellertid kraftverkets leverans av energi om 50 perioder att upphöra, varefter stationen icke vidare erfordras för något kronans ändamål. Stationen med tillhörande, i överlåtelsen ingående instrumentering m. m. har ett bokfört värde av omkring 286,000 kronor. Då densamma numera, såsom nämnt, icke erfordras för något kronans ändamål, har den givetvis i kronans hand högst väsentligt lägre värde. Det måste därför anses fördelaktigt, om stationen för kronans räkning kan tillgodogöras genom att ingå såsom bytesobjekt i uppgörelsen med firman.

Förutom förut omförmälda områden skulle firman av kronan erhålla viss intill firmans verkstadsområde belägen mark om 120 kvadratmeter samt ett område om 400 kvadratmeter, som inneslutes av firmans fastigheter.

Genom avtalet skulle firman ytterligare tillförsäkras rätt att genom tilloppstuben till Olidestationen uttaga den vattenmängd av högst 4,58 sekundkubikmeter, som firman på grund av avtal med Nya Trollhätte kanalbolag av den 22 februari 1867, den 28 juni 1872 och den 18/23 juni 1903 nu uttager ur trafikkanalen. Vattnet skulle tillgodogöras antingen i Olidestationen eller i en i samband med denna station upprättad ny turbinprovningsanstalt. Genom denna anordning skulle firman i Olidestationen kunna uttaga ett kraftbelopp av omkring 1,450 turbinhästkrafter eller hela den kraftkvantitet, som den av firman på grund av nu gällande kontrakt ur trafikkanalen uttagna vattenmängden representerar, om hela fallhöjden tillgodogöres, något som icke är möjligt i firmans nuvarande kraftstationer. För den del av vattenmängden, som motsvarar det kraftbelopp, 1,010 turbinhästkrafter, firman för närvarande faktiskt kan uttaga, skulle firman betala de i de förutvarande kontrakten bestämda avgifterna eller tillhopa 550 kronor om året. För återstående 440 turbinhästkrafter, som firman genom att tillgodogöra sig hela fallhöjden ovanför Olidestationen nu ytterligare skulle kunna uttaga, skulle firman erlägga en årlig avgift efter 10 kronor per hästkraft med 4,400 kronor, varvid den årliga avgiften för hästkraft beräknats till fem procent å det kapital, 200 kronor, vartill en hästkraft i Göta älv vid flera tillfällen värderats.

Därjämte skulle kronan och firman lämna varandra vissa medgivanden ifråga om framdragande och bibehållande av kablar och ledningar över och i sina områden.

Firman skulle slutligen erlägga en gång för alla ett belopp av 106,000 kronor, vilket, enligt vad vattenfallsstyrelsen meddelat, till övervägande delen skulle utgöra ersättning för firmans förvärv av Olidestationen.

Det sålunda avslutade avtalet medför onekligen icke obetydliga fördelar för firman, särskilt därigenom att firman tillförsäkras rätt att för all framtid tillgodogöra sig 4,58 sekundkubikmeter vatten. Härvid bör dock erinras, att upplåtelserna från Nya Trollhätte kanalbolag av samma vattenmängd även gjorts för all framtid. Det har emellertid ifrågasatts, att, då upplåtelse av nyttjanderätt till fastighet på landet, som sker från annan än kronan, ej är bindande utöver femtio år från det avtalet slöts, kronan möjligen skulle genom rättegång kunna få omförmälda upplåtelser förklarade utan verkan för tiden efter 50 år från deras ingående. Märkas bör emellertid, att huvudsakliga delen av den vattenkraft, firman för närvarande har rätt att uttaga, eller 850 turbinhästkrafter, upplåtits genom avtalet av år 1903 och således icke förrän tidigast 1953 möjligen skulle kunna genom rättegång återföras till kronans disposition. Då vidare vattenuttagning enligt 1903 års avtal tillkommer firman såsom ägare av visst från Trollhätte pappersbruksaktiebolag inköpt område, måste man även räkna med att anhängiggjord talan om upphörande av rätten till denna vattenuttagning skulle mötas av invändningen, att 1903 års överenskommelse beträffande rätten till vattenuttagning har karaktären av ett servitutsavtal och följaktligen är oberoende av den lagstadgade begränsningen av giltighetstiden för avtal om nyttjanderätt till fast egendom. Jämväl bör tagas i betraktande, att kronan vid övertagande av Nya Trollhätte kanalbolags egendom förband sig att fullgöra bolagets skyldigheter på grund av avtal rörande de överlåtna och försålda egendomarna, och att de av kanalbolaget gjorda upplåtelserna av vatten, på sätt förut nämnts, enligt sin lydelse voro gällande för all framtid. Det skulle också, synes mig, vara mindre tilltalande, om kronan, som enligt nu gällande lag kan upplåta nyttjanderätt utan tidsbegränsning, skulle, under åberopande av att ursprungliga upplåtelsen gjorts av enskilt bolag, söka i rättegångsväg få upplåtelsen, som dock avsett all framtid, förklarad ogiltig efter femtio års förlopp. Hänsyn bör även tagas därtill, att den elektriska energi, som firman kan frambringa genom den upplåtna vattenkvantiteten, endast skulle få användas för firmans verkstadsrörelse, för personalens hushållsbehov samt för elektrifiering av

firmans järnväg jämte därtill anslutna spår. Ett kraftbelopp av intill 440 hästkrafter skulle dock, med samtycke av Trollhättans stad, få av firman distribueras inom vissa firman nu tillhöriga, i närheten av verkstadsanläggningen belägna områden.

Enligt avtalet skulle dessutom kronan, sedan 40 år förflutit från det avtalet blivit av Kungl. Maj:t godkänt, vara berättigad att enligt vissa grunder avlösa rätten till vattenuttagning antingen mot leverans av elektrisk energi eller, där kronan det hellre vill, mot ersättning i penningar.

Om sålunda avtalet skulle medföra avsevärda förmåner för firman, äro de fördelar, som skulle tillkomma kronan, icke mindre betydande. Kronan skulle nämligen få möjlighet att omedelbart utbygga Trollhätte kraftstation på det sätt, som de senast verkställda utredningarna visat vara mest ekonomiskt, och därigenom, utan att göra onödigt stora kapitalutlägg, kunna tillgodose det till följd av de stegrade bränsleprisen starkt ökade kraftbehovet. Därest det preliminärt med firman avslutade avtalet icke kommer till stånd, skulle kronan för att på ett ändamålsenligt och betryggande sätt kunna tillgodogöra sig allt vid Trollhättan nu utbyggnadsvärt vatten nödgas redan före Vänerns reglering påbörja en kraftstationsanläggning på västra stranden. Kostnaden för en sådan station med endast två maskinenheter skulle dock säkerligen bliva så betydande, att företaget icke bleve räntabelt.

Kronan torde icke heller vare sig enligt nu gällande expropriationsförordning eller enligt den expropriationslag, som är avsedd att föreläggas innevarande riksdag, kunna tvångsvis förvärva den firman tillhöriga mark, som erfordras för att utbygga den nuvarande kraftstationen med fem maskinenheter. Sådan möjlighet skulle först beredas genom antagande av ändrad vattenlagstiftning av den innebörd, som i nu ifrågavarande hänseende föreslagits i det av särskilda kommitterade utarbetade förslaget till ny vattenlag. Vattenfallsstyrelsen har dessutom framhållit, att det med en till visshet gränsande sannolikhet kan förutsättas, att den ersättning, som kronan vid expropriation skulle bliva nödsakad utgiva till firman, skulle bliva vida större än som motsvarar de förmåner, vilka i avtalet tillförsäkras firman.

Jag anser följaktligen, att det av vattenfallsstyrelsen avslutade avtalet bör av Kungl. Maj:t godkännas. Något särskilt medgivande härtill lär emellertid icke behöva begäras av riksdagen. Riksdagen har nämligen, enligt skrivelse den 12 augusti 1914, nr 155, medgivit, att vattenfallsstyrelsen må enligt de föreskrifter, som av Kungl. Maj:t utfärdas, intill utgången av år 1919 ej mindre försälja eller bortbyta tomter och

områden från de under styrelsens förvaltning ställda fastigheter i Älvsborgs samt Göteborgs och Bohus län än även genom upplåtelse av tomträtt eller genom utarrendering eller på annat sätt, som finnes lämpligt, bereda avkastning av den del av de under styrelsens förvaltning ställda egendomarna i nämnda län, som icke försäljes eller är för statens vattenfallsverk omedelbart erforderlig.

I händelse riksdagen bifaller förslaget om sådan utbyggnad av Trollhätte kraftstation, att firman tillhörig mark behöver tagas i anspråk, har jag alltså för avsikt att hemställa, att ifrågavavarande av vattenfallsstyrelsen med nämnda firma avslutade avtal om markutbyte m. m. av Kungl. Maj:t godkännes.

Villkoren för försäljning av vissa kronan tillhöriga tomter i Trollhättan.

I detta sammanhang tillåter jag mig till behandling upptaga en av riksdagen i skrivelse den 18 maj 1915, nr 116, gjord framställning i fråga om villkoren för försäljning av vissa, kronan tillhöriga tomter i Trollhättan.

Sedan Kungl. Maj:t och kronan, i enlighet med 1904 års riksdags därtill lämnade medgivande, inköpt Trollhätte kanalverk och viss annan Nya Trollhätte kanalbolag tillhörig egendom, avlät Kungl. Maj:t till 1905 års riksdag proposition angående förvaltningen av Trollhätte kanal- och vattenverk m. m. I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag medgav riksdagen, jämlikt skrivelse den 20 maj 1905, nr 185, bland annat, att dåvarande styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk finge i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder, som angivits i det vid nämnda proposition fogade statsrådsprotokollet, och enligt de särskilda föreskrifter, som kunde finnas erforderliga och bleve av Kungl. Maj:t utfärdade, ej mindre verkställa försäljning av tomter från det till stadsplan indelade området vid Trollhättan samt från ett tillämnat egnahemsområde än även genom utarrendering eller på annat sätt, som funnes lämpligt, bereda avkastning av den del av den under styrelsens förvaltning ställda jordegendomen, som icke försåldes och som ej vore för kanal- och vattenverket omedelbart erforderlig. Omförmälda grunder för försäljning eller upplåtande med nyttjanderätt av kronans fastigheter i och invid Trollhättan voro avfattade i överensstämmelse med de regler i sådant avseende, vilka föreslagits av särskilda, för utredning i ärendet tillsatta kommitterade. I sitt betänkande hade emellertid kommitterade, såsom jämväl framhölls i departementschefens yttrande, förklarat sig anse skäligt, att de tomtvärden, som åsatts av Trollhätte kanalbolag och som sedermera för varje särskild tomt återgåvos i en vid propositionen fogad förteckning, borde med vissa modifikationer, om

vilka nu ej är fråga, i allmänhet följas tills vidare och intill dess ändrade förhållanden kunde betinga andra pris vid försäljning.

Av de sålunda angivna reglerna för försäljning av tomter framgår, att tomtprisen borde undergå skälig förhöjning, i den mån tomtvärdet stege å motsvarande tomter i Trollhättan.

Riksdagen har sedermera enligt skrivelser den 13 maj 1907, nr 142, den 25 maj 1909, nr 210, och den 12 augusti 1914, nr 155, lämnat mera vidsträckta medgivanden till försäljning och upplåtelse av tomter m. m. Sålunda medgav riksdagen, jämlikt skrivelsen den 25 maj 1909, i enlighet med Kungl. Maj:ts därom gjorda framställning, att vattenfallsstyrelsen finge enligt de föreskrifter, som av Kungl. Maj:t utfärdades, intill utgången av år 1914 ej mindre försälja eller bortbyta tomter och områden från de under styrelsens förvaltning ställda fastigheter i Älvsborgs samt Göteborgs och Bohus län än även genom upplåtelse av tomträtt eller genom utarrendering eller på annat sätt, som funnes lämpligt, bereda avkastning av den del av de under styrelsens förvaltning ställda egendomarna i nämnda län, som icke försåldes eller vore för Trollhätte kanal- och vattenverk omedelbart erforderlig. Enär med användande av det genom nya jordabalken införda tomträttsinstitutet möjlighet fanns att tillförsäkra staten dess behöriga andel av den jordvärdestegring, som kunde väntas i Trollhättan på grund av statens stora anläggningar därstädes, föreskrev Kungl. Maj:t genom särskilda nådiga brev den 27 november 1908 och den 18 juni 1909, att, med undantag av vad anginge tomter inom det till stadsplan indelade området vid Trollhättan, tomter avsedda för uppförande av bostäder i regel icke borde försäljas med äganderätt utan endast upplåtas med tomträtt. Då försäljning ägde rum, borde vattenfallsstyrelsen tillse, att försäljningarna bleve så fördelaktiga för staten som möjligt, vare sig genom att vattenfallsstyrelsen betingade sig de högsta pris, vartill omständigheterna kunde föranleda, eller därigenom att, då fråga vore om försäljning av industritomter, staten genom försäljningen bereddes andra motsvarande fördelar.

Sedan riksdagen, enligt vad jag förut i annat sammanhang haft tillfälle meddela, genom skrivelsen den 12 augusti 1914 utsträckt ifrågavarande vattenfallsstyrelsen lämnade bemyndigande till utgången av år 1919, meddelade Kungl. Maj:t den 31 december 1914 liknande bestämmelser angående upplåtelse och försäljning av tomter, som stadgats för nästföregående femårsperiod.

Uti två vid 1915 års riksdag väckta motioner har därefter hemställts, att riksdagen måtte besluta, att tomtarrendatorer i Trollhättan, vilkas kontrakt utginge med år 1916, måtte till denna tid få rättighet

att inköpa sina arrenderade tomter till de lägre pris, som år 1905 åsattes desamma. Med anledning av dessa motioner anhöll riksdagen i förenämnda skrivelse den 18 maj 1915, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, huruvida och efter vilka grunder de arrendatorer å det till stadsplan indelade området i Trollhättan, vilkas tomter skulle försäljas och vore så belägna, att inköp dittills icke blivit beviljat, emedan ej kunnat förutses, om icke behov för statens räkning av dessa tomter förelegat, kunde beviljas rätt att till pris, understigande de tomterna numera åsatta värden, inköpa de av dem innehavda tomterna. I fråga om det närmare innehållet i denna riksdagens skrivelse tillåter jag mig hänvisa till densamma.

Vid föredragning av riksdagens skrivelse anbefallde Kungl. Maj:t vattenfallsstyrelsen att verkställa den av riksdagen begärda utredningen.

Med anledning därav har vattenfallsstyrelsen med skrivelse den 17 december 1915 överlämnat yttrande från överingenjören vid Trollhätte kanalverk och kontorschefen vid Trollhätte räkenskapsavdelning jämte därvid fogade tabeller, innefattande beskrivning av ifrågavarande tomter samt redogörelse för deras nuvarande försäljningspris och de pris, som åsattes år 1905, m. m.

För egen del framhåller vattenfallsstyrelsen, att det visserligen icke undgått vattenfallsstyrelsens uppmärksamhet, att tomtvärdena i Trollhättan, i synnerhet efter påbörjandet av statens omfattande anläggningar därstädes, undergått en stadig stegring. På grund av de skäl, som tala för att prisen å kronans tomter inom samhället hållas relativt låga — d. v. s. i främsta rummet den skäliga hänsynen till tomtarrendatorerna, men även hänsynen till att icke kronan såsom samhällets störste tomtägare skall bidraga till en över hövan stark höjning av de allmänna tomtprisen inom samhället — anser sig styrelsen böra upptaga frågan om höjning av försäljningsvärdena för kronans tomter till behandling först då tomtprisen, trots den återhållande inverkan, som kronans låga försäljningspris utövar, stigit i sådan grad, att de för kronans tomter gällande prisen kunna anses mer än skäligt låga och eventuellt locka arrendatorerna till tomtspekulationer. Den höjning av tomtprisen, som med hänsyn jämväl till föreskriften i förberörda nådiga brev den 18 juni 1909 av styrelsen beslutits, torde, säger styrelsen, icke kunna anses annat än skälig, enär de av styrelsen fastställda prisen av ovan angivna skäl sattes snarare för låga än för höga i förhållande till de eljest i Trollhättan gängse prisen å tomter vid uppgörelser mellan enskilda. Det bör dessutom, fortsätter styrelsen, beaktas, att dessa av styrelsen beslutade tomtpris icke voro avsedda att vara oeftergivliga, utan hade

styrelsen givetvis fria händer att, om särskilda förhållanden betingade en nedsättning, också medgiva en sådan.

Av de i riksdagens skrivelse avsedda tomter hava, meddelar vattenfallsstyrelsen, icke mindre än femton stycken till ytinnehåll och form mer eller mindre förändrats i samband med att mark tagits i anspråk för Trollhätte kanals ombyggnad. Den nyindelning av tomter, vilken härav måste bliva en följd, har emellertid så mycket mindre kunnat ske, som frågan om den av kanalombyggnaden föranledda ändringen av stadsplanen ännu icke kommit i sådant skick, att den kan av Kungl. Maj:t upptagas till avgörande. Vid sådant förhållande måste det enligt styrelsens uppfattning anses mindre lämpligt att med äganderätt avhända kronan dessa tomter, då de blivande köparna med hänsyn till stadgandet i 7 § av lagen om stadsplan och tomtindelning icke få företaga nybyggnad å de till dem av vattenfallsstyrelsen försålda tomtområdena, i händelse de ej lyckas förvärva det eller de områden, som ej tillhört den gamla, av kronan köpta tomten, men tilläventyrs falla inom gränserna för den vid blivande tomtindelning fastställda nya tomten. De sålunda anmärkta hindren komma emellertid sannolikt att bortfalla inom en nära framtid, varefter kronan blir i tillfälle att försälja dessa tomter.

I sin förevarande skrivelse i ämnet har, erinrar vattenfallsstyrelsen, riksdagen flera gånger betonat, att vid försäljning eller ny upplåtelse av tomter all möjlig hänsyn bör tagas till nuvarande arrendatorer, särskilt i den mån de själva eller deras närmaste anhöriga i lång tid besuttit tomten. I detta uttalande finner vattenfallstyrelsen sig kunna instämma. Att uppställa några generella regler med avseende å reduktion av köpeskillingarnas och arrendeavgifternas belopp under vad som i Trollhättan i regel kan anses såsom normalt, synes emellertid vattenfallsstyrelsen synnerligen vanskligt. Det synes därför styrelsen vara lämpligast, att styrelsen får bestämma köpeskillingar för tomterna, respektive villkoren för fortsatt upplåtelse av desamma, efter de olika omständigheterna i de särskilda fallen.

I förberörda yttrande av överingenjören vid Trollhätte kanalverk och kontorschefen vid Trollhätte räkenskapsavdelning har, framhåller vattenfallsstyrelsen, gjorts gällande, att någon försäljning icke bör ske av ifrågavarande tomter till pris, understigande de dem numera åsatta värden. Till förmån härför talar visserligen, att det icke gärna är möjligt att förebygga spekulation vid försäljning av välbelägna tomter till underpris och att det torde saknas fullgiltig anledning för kronan att med avseende å dessa tomter generellt frånsäga sig vinsten av den redan inträdda värdeökningen å marken. I den mån något så när nöj-

aktiga garantier kunna vinnas för att tomterna under en relativt lång tid icke falla i händerna på tomtspekulanter samt särskilda förhållanden tala för nedsättning av priset för viss tomt eller för dess fortsatta upplåtande mot särskilt låg avgäld, finner sig dock styrelsen, i anledning av riksdagens föreliggande uttalande, för sin del icke böra motsätta sig, att nuvarande arrendatorn av sådan tomt, som innehaves av samma person, som år 1905 arrenderade tomten, eller av hans efterlevande maka, även för framtiden får på billiga och skäliga villkor vare sig med äganderätt förvärva tomten, där den av honom nu användes för s. k. eget hem, eller ock under nyttjanderätt innehava och bebo samma tomt.

På grund av vad sålunda anförts har vattenfallsstyrelsen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte i anledning av riksdagens förevarande skrivelse förklara, att i de fall, då vid handläggning av fråga om försäljning av tomt inom Trollhättans stads planlagda område till den person, som år 1905 var innehavare av tomten, eller till dennes efterlämnade maka, nöjaktig garanti kan anses föreligga för att den tomt, som är ifrågasatt till försäljning, icke inom skälig tid göres till föremål för tomtspekulation, vattenfallsstyrelsen må äga att, utan hinder av föreskrifterna i nådiga breven den 18 juni 1909 och den 31 december 1914, försälja tomten till det pris, som av styrelsen prövas skäligt.

I likhet med vattenfallsstyrelsen anser jag, att försäljning av ifrågavarande, kronan tillhöriga tomter till pris, understigande deras nuvarande värde, endast bör äga rum, då man med viss grad av säkerhet kan förutsätta, att tomterna under någon längre tid framåt icke komma att göras till föremål för spekulation. Riksdagen har också i sin skrivelse framhållit samma synpunkt. De tomter, varom nu är fråga, äro i allmänhet bland de mera värdefulla i Trollhättan, enär en stor del av dem genom ombyggnaden av trafikkanalen erhållit fri utsikt över denna. Såsom framgår av de utav vattenfallsstyrelsen överlämnade tabellerna, äro också de försäljningsvärden, som nu åsatts tomterna, betydligt högre än de, som bestämdes år 1905. I vissa fall äro värdena mer än fördubblade.

Uti riksdagens skrivelse ifrågasättes, att, såsom villkor för att nedsättning i en tomts nu åsatta värde skall företagas, såsom regel bör fordras, att tomten fortfarande innehaves av samma arrendator som år 1905 eller av hans efterkommande. Vattenfallsstyrelsen har åter hemställt, att nedsättning endast skall äga rum, när tomten innehaves av den, som år 1905 hade nyttjanderätt till densamma, eller av hans efterlämnade maka. I allmänhet synes mig den av vattenfallsstyrelsen förordade strängare begränsningen vara att förorda. Försäljning av tomt på de

förmånligare villkoren torde emellertid undantagsvis kunna medgivas även för efterlevande barn till den, som år 1905 var arrendator av tomten. Jag vill för övrigt framhålla, att det alltid torde komma att stå arrendator fritt att på billiga villkor erhålla tomträtt till av honom innehavd tomt.

Jag har alltså för avsikt att framdeles tillstyrka Kungl. Maj:t medgiva, att, därest vid handläggning av fråga om försäljning av tomt inom Trollhättans stads planlagda område till person, som år 1905 var innehavare av tomten, eller till dennes efterlämnade maka eller barn, nöjaktig säkerhet kan anses föreligga för att tomten icke göres till föremål för tomtspekulation inom överskådlig tid, vattenfallsstyrelsen må äga att, utan hinder av föreskrifterna i nådiga brevet den 31 december 1914, försälja tomten till det pris, understigande tomtens verkliga värde, som av styrelsen prövas skäligt.

På grund av innehållet i riksdagens förutberörda skrivelse den 12 augusti 1914 behöver något bemyndigande för Kungl. Maj:t att göra ett sådant medgivande icke begäras av riksdagen.

Under åberopande av vad jag förut anfört ifråga om tredje utbyggnaden av Trollhätte kraftstation får jag i underdånighet hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen Departementschefens hemställan.

att för fortsättande av arbetena för en tredje utbyggnad av Trollhätte kraftstation för år 1917 anvisa ett anslag av 3,700,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att därav förskottsvis under år 1916 av tillgängliga medel utanordna 1,500,000 kronor.

Vad departementschefen sålunda hemställt, däri statsrådets övriga ledamöter instämde, behagade Hans Maj:t Konungen bifalla; och skulle nådig proposition till riksdagen avlåtas av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Conr. Falkenberg.